

ВЗАЄМОДІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЯК КАТАЛІЗАТОР СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Резніков В.В., старший викладач
Харківський національний університет ім.В.Н. Каразіна

У статті розглянуто теоретичні засади інтеграції економічних систем. Визначено рівні взаємодії економічних систем на міжнародному рівні та соціально-економічних систем з точки зору внутрішньої інтеграції.

Ключові слова: інтеграція систем, рівні інтеграції, теоретична школа інтеграції, економічна інтеграція.

The paper considers the theoretical foundations of the economic systems integration. It's defined levels of cooperation of economic systems on an international level and socio-economic systems in terms of internal integration.

Keywords: systems integration, levels of integration, the theoretical school of integration, economic integration.

Розвиток інтеграційних процесів, постійне розширення та ускладнення міждержавних зв'язків вносять свої корективи у бачення інтеграційної взаємодії країн. Головний вплив на світові інтеграційні процеси забезпечується на макроекономічному рівні через взаємодію органів влади та міжнародних інституцій. При цьому визначення рівнів взаємодії суб'єктів інтеграції допоможе визначити їх роль, виявити ступінь впливу й усунути дискримінацію між національними одиницями.

Різноманіття поглядів і трактувань інтеграції в цілому, її елементів, процесу та взаємозв'язків можна об'єднати в ряд наукових шкіл, які проводять систематизацію й осмислення конкретних шляхів і форм розвитку інтеграційних утворень, а також методи узгодження різних областей господарської, внутрішньої і зовнішньої політики, механізми взаємодії країн і суб'єктів господарювання.

Вивченню інтеграційних процесів, а також теоретичних напрямів присвятили такі вчені з країн СНД: І. Бураковський, В.Д. Базилевич, Хасбулатов Р.І., А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, М.А. Дудченко, Ю. Шишков, В. Рибалкін; західні теоретики: Р. Арон, А. Предоль, М. Алле, Б. Балаши, А. Нарбаль, Ж. Перру, Р. Купер, Д. Пиндер, Р. Бар та інші.

Метою даної статті є обґрунтування процесів інтеграції економічних систем та визначення теоретичної дефініції зазначених процесів.

Ранньою класичною школою теорії інтеграції є ринкова школа. Вихідним постулатом даної школи є економічний лібералізм, тобто вільний ринок як кращий регулятор економіки, який не можуть замінити ніякі «штучні» механізми регулювання з боку держави. Ще в 1953 році французький соціолог Р. Арон стверджував з цього приводу наступне: «Дві різні економічні одиниці можуть бути визнані найбільш інтегрованими, якщо рух товарів, капіталів і людей між певним числом економічних одиниць може здійснюватися настільки ж вільно, як і всередині кожної з них, тоді ці різні одиниці є об'єднаними» [7]. Такої ж позиції дотримується німецький економіст А. Предоль: «Інтеграція означає створення великого господарського простору, вільного для перетинання його державних кордонів» [12]. Дуже близькі до даної позиції й погляди В. Репке, який розуміє під інтеграцією «такий стан речей, коли між різними національними господарствами можливі настільки ж вільні та вигідні торговельні відносини, як і ті, які існують всередині національного господарства». Це можливе, на його думку, лише за такої «тісної спільності (національних) ринків і цін, яка перетворює дану економічну зону в єдине ціле». [4]

Повна інтеграція, на думку представників даної школи, - це єдиний ринковий простір у масштабах кількох країн, де забезпечена повна свобода ринкових сил і конкуренції. Критерієм інтегрованості, в свою чергу, вважається ступінь свободи взаємодії стихійних ринкових сил і обмеженого втручання державних органів.

Представники школи неолібералізму у своїх теоріях розглядають інтеграцію як втілення певної єдності економічних та політико-правових аспектів, намагаються знайти компроміс між ринковими і регулюючими їх механізмами. За твердженням американського економіста Б. Балаші, будь-які спроби інтеграції неминуче вимагатимуть узгодження різних сфер господарської політики зацікавлених країн, так як прагнення уникнути негативних результатів господарської діяльності, підтримка економічної рівноваги потребує втручання держави в дії ринкового механізму [8]. Подібну думку регіональної інтеграції висловив французький теоретик М. Алле, він писав, що інтеграція у своєму підсумку створює такий єдиний ринок, всередині якого не існує жодних перешкод задля циркуляції товару, капіталу та людей, не існує ні митного мита, ні кількісних обмежень; ринок, всередині якого працівники можуть знайти роботу у відповідності зі своїми потребами [6]. Й на відміну від представників ринкової школи відзначають, що інтеграція національних економік не може бути досягнута лише тільки ринковими методами.

Представників структурної школи розглядають інтеграцію як процес взаємопроникнення національних економік, спираючись на координацію з боку держави економічної політики країн-учасниць. Французький економіст А. Нарбаль вважає, що «сучасна інтеграція – це інтеграція національних економік, а не інтеграція ринків, яка являє собою лише псевдоінтеграцію» [10]. Справжня інтеграція можлива лише в умовах економічного союзу, коли відбувається зрощування національних господарств, поєднане з неминучими змінами їх структури.

Ф. Перру, робить наголос на те, що інтеграцію створюють монополістичні об'єднання які працюють, у фінансово-банківській сфері, а також у «вагомих» галузях промисловості і виступають в якості ініціаторів економічного зростання. Виходячи з цього, він висунув концепцію «полюсів зростання», на підставі чого, виділяє «активні галузі», що стимулюють розвиток інших галузей. які характеризуються новітніми галузями, пов'язаними з енергетикою, матеріалами і речовинами. чорною металургією, металообробкою і т.д., і «пасивні галузі» - традиційні: текстильна, видобувна промисловість, сільське господарство, які не надають такого впливу на навколишнє господарське середовище [11].

Уявляючи собою індуктори зростання, монополії утворюють полюс розвитку та надають певне взаємне тяжіння один до одного, поступово встановлюють взаємно-тісні економічні зв'язки. що веде до виникнення цілих зон розвитку. Він прямо заявляє, що «інтеграція здійснюється за допомогою ринку, інвестицій та інститутів».

У підсумку, представники структурного напрямку розглядають інтеграцію як глибокий процес структурних перетворень в економіці країн, що інтегруються, завдяки саме їм має виникнути максимально збалансоване в територіальному, економічному і соціальному сенсі господарство. Інтеграційний простір має складатися не з суми господарств що інтегруються, а уявляти собою якісно новий господарський механізм взаємодії регіонів. [5, с.10].

Як і у представників попередньої школи, неокейнсіанський напрямок також критикує суте ринковий механізм інтеграції, який визначається як формування якоїсь оптимальної міжнародної економічної структури. Згідно зазначеної теми наголос робиться не на приватний монополістичний бізнес, а на інституційно-політичний механізм як рушійну силу інтеграції.

Дана школа виходить з того, що економіка в умовах сформованого інституційного середовища потребує постійного регулюючого впливу держави. Найбільш видатні її представники (Р. Купер, Д. Піндер, Р. Бар та ін.) показують економічні відносини, як взаємодію національних економічних політик, тому метою інтеграції є, перш за все, знаходження оптимального поєднання національних програм економічної політики і прибутку, які надає об'єднання.

Представники даної школи зводять весь процес інтеграції до узгодження тих чи інших областей економічної і соціальної політики між урядами країн-учасниць. Їх більше цікавить не економіка, а національна й наднаціональна політика господарювання, а суб'єктами інтеграції вони вважають саме держави.

Прихильники функціоналізму в основу своєї теорії інтеграції вкладають консенсус між національними органами влади та наднаціональними організаціями, де головним суб'єктом і керуючим елементом інтеграції повинно стати транснаціональне підприємство. В результаті чого, кінцева інтеграція виражається у безперешкодному економічному, політичному, соціальному і демографічному обміні між країнами, а також взаємодії між громадянами, приватним бізнесом, громадськими і політичними організаціями в масштабах всього регіону що інтегрується [9].

Функціоналісти у своїх концепціях пропонують критерії інтегрованості, при цьому окремі розглядають змінні, які впливають на формування інтеграційного союзу до та після його утворен-

ня. Критерієм інтегрованості виступає ступінь трансформації національних систем у наднаціональну, за допомогою прийняття колективних політичних та економічних рішень.

Таблиця 1

Особливості теоретичних концепцій шкіл економічної інтеграції

	<i>Ринкова школа</i>	<i>Школа неолібералізму</i>	<i>Структурна школа</i>	<i>Дирижиська школа</i>	<i>Школа функціоналізму</i>
<i>Суб'єкти інтеграції</i>	фізичні та юридичні особи	фізичні та юридичні особи	монополістичні об'єднання та фінансові інститути	держави	транснаціональне підприємство
<i>Процес інтеграції</i>	вільна інтеграція ринків	єдність економічних і політико-правових аспектів	інтеграція національних політик	інтеграція національних і наднаціональних політик	Інтеграція Національних економік
<i>Роль держави в інтеграційних процесах</i>	невтручання державних органів	втручання держави в дії ринкового механізму та процесу інтеграції	державне регулювання процесу інтеграції та ринкових механізмів	держава координатор ринкового механізму та процесу інтеграції	консенсус між національними органами влади та наднаціональними організаціями
<i>Рівні інтеграції</i>	мікрорівень	мікрорівень	макрорівень	макрорівень	макрорівень
<i>Типи інтеграції</i>	знизу-вгору	зверху-вниз	зверху-вниз	зверху-вниз	зверху-вниз

Розроблено автором

Виходячи з концепцій існуючих шкіл можна виділити певні подібності та відмінності у розумінні економічної інтеграції (табл. 1.):

1. Представники всіх згаданих шкіл, за винятком дирижиської, яка спирається на взаємодію національних економічних політик, розглядають інтеграційні процеси через взаємини суб'єктів ринку: ринкова і неоліберальна (рух товарів, капіталів і людей), структурна (монополістичні об'єднання і транснаціональні корпорації).

2. Всі, окрім ринкової школи, вважають інтеграцію керованим процесом, де держава виступає координатором.

3. Неоліберальна і дирижиська школи пропонують механізми регулювання інтеграційних процесів.

У всіх, перерахованих вище школах інтеграція розглядається окремо:

- за суб'єктами (товари, капітал, монополії, ТНК, національна економіка тощо);
- за рівнями (мікро- та макрорівень),
- за типами ("інтеграція зверху" і "інтеграція знизу").

Таким чином, розходження в теоретичних поглядах стосуються не тільки з точки зору підходів до визначення поняття «економічна інтеграція», а й до мети, механізмів та взаємин суб'єктів інтеграції.

Виходячи з цього, на нашу думку, інтеграцію слід розглядати комплексно, як процес взаємодії економічних систем держав що інтегруються.

Економічна система визначається як сукупність взаємопов'язаних й відповідним чином упорядкованих елементів господарства, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства, яка має загальну мету. [1, с.80-82]. Економіка будь-якої країни функціонує як багатовимірний і багаторівневий система, що складається з великої кількості різних взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів, що розвиваються відповідно до загальних для всієї системи законів.

Тому економічна інтеграція, на нашу думку, представляє собою взаємодію економічних систем держав-учасниць з метою усунення дискримінацій між господарськими одиницями та створення якісно нової міжнародної економічної структури більш високого порядку за допомогою злиття економічних систем суб'єктів що інтегруються, де основним учасником є місто як окрема

соціально-економічна система. Яку, в свою чергу, можна визначити як сукупність соціально-економічних процесів та інститутів, що представляють собою єдину організаційну структуру.

Процес інтеграції економічних систем може відбуватись на трьох взаємопов'язаних рівнях, кожен з яких має наступні характеристики рис. 1.

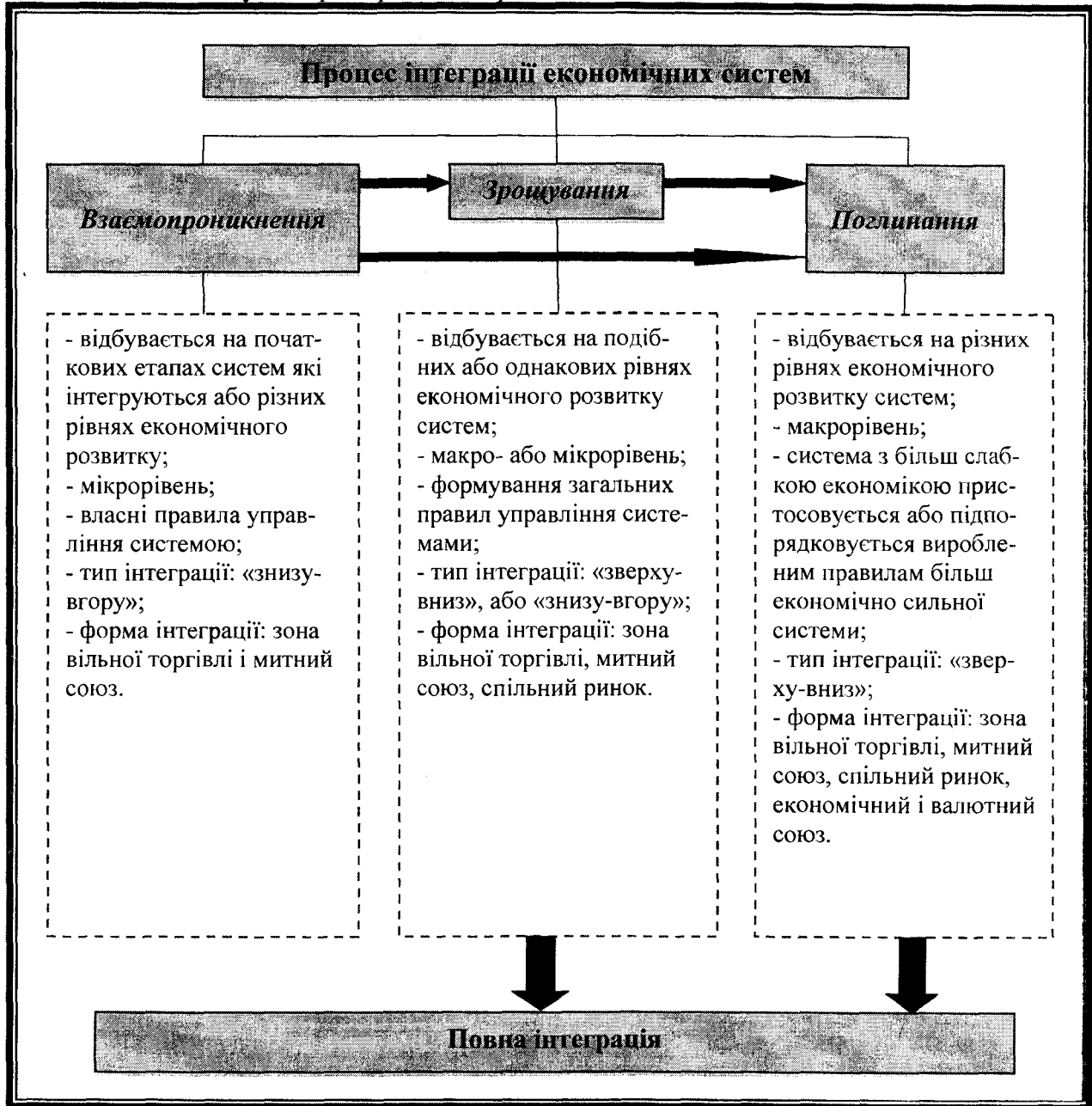

Рис. 1. Рівні взаємодії економічних систем в процесі економічної інтеграції (розроблено автором).

У свою чергу, процес взаємодії соціально-економічних утворень з точки зору інтеграції економічних систем, може відбуватись як між системами тобто зовнішня або міжнародна інтеграція, так і всередині самої системи – внутрішня інтеграція. Таким чином, можна виділити рівні інтеграції соціально-економічних систем:

- 1) Міждержавний рівень, тобто рівень взаємин національної системи з зарубіжною, зі світовою господарською системою в цілому та економічними системами країн, об'єднаних в регіональні спільноти.
- 2) Загальнонаціональний – масштаб соціально-економічних взаємин внутрішньонаціональної системи в цілому.
- 3) Регіональний рівень – рівень взаємозв'язків систем кожного з регіонів країни.

4) Внутрішньорегіональний рівень – представляє собою взаємини суб'єктів усередині системи регіону.

5) Локальний – взаємовідносини соціально-економічних систем окремих територіальних одиниць (місто, селище і т.д.).

Підбиваючи підсумки дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. Економічна інтеграція носить комплексний характер, яку можна представити як взаємодію економічних систем країн що інтегруються, де основним учасником є місто як окрема соціально-економічна система.

2. Процес інтеграції економічних систем можна поділити на зовнішню (міжнародну) інтеграцію, яка може відбуватись на наступних рівнях: взаємопроникнення, зрощування, поглинання. Та внутрішню інтеграцію, що може відбуватись між соціально-економічними системами (містами) всередині економічної системи країни.

Література:

1. Базилевич В.Д. Экономическая теория: политэкономия [Текст]: Учебник / Базилевич В.Д. — М.: Рыбари; К.: Знання, 2009. — 870 с.
2. Резников В.В. К вопросу уровней взаимодействия экономических систем в процессе интеграции [Текст]: Материалы международной научно-практической конференции «Современные проблемы социально-экономического развития России» / Резников В.В. — Белгород, 2011. — Т.1. с.157-161.
3. Резников В.В. Концептуальная модель регулирования процессов экономической интеграции Украины [Текст]: Материалы научно-практической конференции «Интеграционные приоритеты Украины в современном геоэкономическом пространстве» / Резников В.В. — Симферополь, 2010. с.81-83.
4. Хасбулатов Р.И. Кризис Содружества Независимых Государств (СНГ) и поучительный пример Западноевропейской интеграции [Текст]: (ЕЭС – ЕС). — М.: 1998.- 34 с.]
5. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності [Текст]: Монографія / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, М.А. Дудченко та ін. — К.: Знання України, 2004. — 304 с.
6. Allais M. La Liberalisation des relations économiques Internationales [Текст]. Paris, 1972. P. 19.
7. Aron R. Problems of European Integration [Текст] // Lyods Dank Rewiew. 1953. April. P.1.
8. Balasha V. The Theory of Economic Integration [Текст]. London, 1962, P. 2.
9. Capomso J. Functionalism and Regional Integration [Текст]. London, 1972. P. 21-22.
10. Narcbal A. L'Integration territorial [Текст]. Paris, 1965. P. 34.
11. Perroux G. Les formes de la concurrence dance le manrche' commun [Текст] // Revue d'economic politique. 1958. № 1. P. 13.
12. Predohl A., Iurgensen H. Europaische integration [Текст] // Handbush des Sozialwessens. 1961. Bd. 3. P. 371.